

tidsskrift.dk

Landbrug i den nordlige del af Meløys herred

Geografisk Tidsskrift, Bind 61 (1962)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/gto/gto_0061-PDF/gto_0061_70047.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=70047>

pdf genereret den : 22/5-2008

Landbrug i den nordlige del af Meløy herred

Af Aa. H. Kampp

Abstract

In the present paper a survey is made of a small coastal region in the North-West of Norway, where tillable land is at hand but where the fisheries until recently had been the most important cash income source. The mechanization of the fisheries and the growing up of industries however created new agricultural markets, at the same time the development of agriculture was checked by the employment of the man power and the splitting-up of the farms into factory-hand dwellings.

A comparison of the agriculture and its geographical background is made between this region, the Faroes, and the Hebrides. The author was struck by some of the human geographical differences in spite of several similarities in the physical geography.

Flere somre opholdt forf. sig på Færøerne for at studere landbrugsbetingelserne og deres udnyttelse (²⁻⁵), samt, for at drage sammenligninger med erfaringerne herfra, i 1938 en måned på Hebriderne (³⁻⁴) og 1953 tre uger i Nordnorge. Medens resultaterne fra de førstnævnte rejser forlængst er publiceret, er bearbejdelsen af det norske materiale først nu afsluttet, idet der længe forgæves blev søgt eksakte detailoplysninger om fysisk-geografiske forhold i området. Dette blev udpeget af professor A. Sømme, Bergen, motive-ret som følger:

»Hvis De, som er fortrolig med jordbruget på Færøene, vil bli kjent med den ulike retning utviklingen har tatt i Nord-Norge, tror jeg De vanskelig kan finne et bedre arbeidsfelt enn Meløy herred i Nordland. All bebyggelse er som ellers langs kysten samlet på strandflaten. Fiske har til nylig vært den viktigste kilde til kontantinntekt på nesten alle gårder. Gårdene ligger på opplendt mark langs stranden, mellom gårdene og fjellfoten er myrstreknings av vekslende bredde. Her og i enkelte korte, flatbunnete daler er store vidder av tildels god dyrkningsjord.

Overgangen fra hjemmefiske med småbåt til større motorskøyter som farter omkring langs hele kysten, er kommet lenger enn i de fleste andre herreder i Nordland. Utbygningen af Fykanåga innerst i Glomfjord har

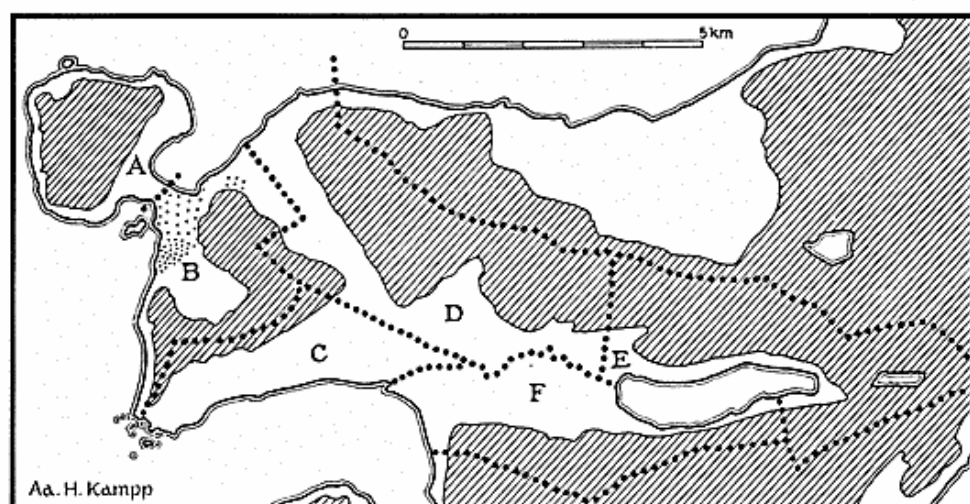

Fig. 1. Den nordlige del af Meløy herred med grænser mellem de forskellige „matrikelgårde“: A. Kunna. B. Øysund-Øra (tæt prikket område: indmark 1879, tæt + åbent prikket: indmark 1953). C. Søre-Fore-Nedre og -Øvre, tidligere to matrikelgårde. D. Dalen. E. Sætereng-Marken. E. Mo-Reipa-Høgset, der oprindelig var en del af udmarken til Søre-Fore-Øvre. De skraverede områder indrammes af 60-m kurven; da fjeldene er ret stejle, falder den omtrent sammen med den højeste marine grænse, der her ligger i 75—100 m's højde (10).

Fig. 1. The northern part of Meløy county divided up in 6 farming areas (matrikelgårde) A-F. Ruled areas: more than 200 ft. above sea level. Specially investigated: B. Øysund-Øra, dotted area: infield now, heavily dotted area: infield 1879.

skapt storindustri, som etter krigen har været i rask vekst. Et nytt anløpssted for »hurtigruten« på fastlandet, Ørnes, har etterfulgt det gamle, tradisjonsrike handelsstedet på Grønøy. Båt- og bilruter bringer nå melk til det nye meieriet i Ørnes, hvor det også er bygd et kjølelager med fryseri for fisk og sild.

Dette nye næringslivet har skapt et nytt marked for jordbruksvarer. Men samtidig har anleggsvirksomheten og de nye fabrikkene berøvet jordbruket for den arbeidskraft som trenges for å oppretholde det gamle høstningsbruket, og ført til en oppstykning av jorden som stenger for utviklingen av et moderne handelsjordbruk med større driftsenheter og utstrakt bruk av maskiner. De nye industristeder kan ikke skaffe boliger til alle sine arbeidere, og mange foretrekker å bo på en gård og vil gjerne ha et støttejordbruk i ryggen. Det samme opplever vi overalt i Nordnorge, der fisket moderniseres og ny industri vokser frem. Også tidligere har gårdene hyppig blitt delt i Nordnorge. Bønder som samtidig er fiskere, ser gjerne på gården som en bolig for familien, og de har ikke været redde for å dele jorden.

... det fins forholdsvis nye jordskiftekart for et sammenhengende område med store dyrkningsmuligheter. Området har veisamband med Ørnes og industristedene i Glomfjord, men etterspøringselen etter boligtomter og nye småbruk har ikke været så stor som nærmere Ørnes. Likevel har gårdelingen også her skapt store vanskeligheter for utviklingen av jordbruket.

Fig. 2. Fra øst-vest-vejen mod syd ind over Dalen (D.). (Aa. II. K. 53.)

Fig. 2. Bog on marine sand in Dalen (D.).

I overensstemmelse hermed valgtes den nordlige del af Meløy herred, det nordligste af Helgelands 13 kystherreder. Af arbejds-mæssige grunde blev undersøgelsen væsentligst koncentreret om en enkelt »matrikelgård«, Øisund-Øra. Naturligvis var det efter så kort tids feltarbejde kun muligt at yde et såre beskedent supplement til ovenstående karakteristik af dette landbrugsgeografiske marginal-område, trods hjælp fra en række personer og institutioner. Fra Geografisk Institut, Handelshøyskolen, Bergen, er lånt »siderigtige«, negative fotostatkopier i 1:10 000 af jordskifte kortene Fore, Rone-moen, Marken, Sæterenget, Dalen og Kunna, 2 fotostatkopier af udmarken på Øysund i 1:4 000 samt 19 luftfotos. Når et jordfællesskab opløses ved »offentligt jordskifte« (udskiftning), bliver der optaget kort, for indmarken som regel i 1:2 000, for udmarken oftest i 1:4 000 og for større fjeldstrækninger 1:10 000 ⁽¹⁵⁾. Kortene viser ejendomsgrænser, veje og bebyggelser, men mangler koter. Jordskifte kortene viser som regel indmark og/eller udmark på ét eller flere gårdnumre, som i dag kan omfatte mange brug.

De skraverede områder på fig. 1 viser i store træk fjeldene, der her kun på nogle steder mod havet afgrænses af forholdsvis smalle strandflader (fig. 6), men ellers en for Nordnorge usædvanlig

stor procent med sen- og postglacialt, marint forland (det hvide på kortet), der dels er dyrket landbrugsjord, dels dyrkelig mose. Store mosestrækninger findes dog især i områderne mellem fjeldene (fig. 2).

Der foreligger kun kvartærgeologiske undersøgelser over dele af området; de marine aflejringsers dyrkningsværdi er næppe særlig variabel, da de overalt er stærkt sandede (⁶). Jorden er derfor stærkt udvasket. Der synes ikke at være kalkmangel (på grund af skalrester fra saltvandsmollusker); derimod lider jorden ikke alene af mangel på K, P og N; den mangler også ofte en række mikroelementer: B, Co, Cu, Mg, Mn og W. Det er i reglen heller ikke vanskeligt at tilføre de store, flade mosestrækninger kalk, da tørvelaget i reglen kun er 30—40 cm mægtigt og hviler på kalkholdigt strandsand, smuldrings- eller morænemateriale. Det nævnte moseparti NW for Dalen (fig. 2) omfatter ca. 20 ha, der er beliggende 5—10 m o. h. med 20—40 cm »græsmyr« på marint sand og flyvesand, der går i dagen i erosionsfurer. Dette parti vil til nød kunne dyrkes. Mellem Markvandet og Reipå (omkring F) ligger områdets største mosestrækning på 210 ha. Længst mod øst er den 1—3 m tyk, men uegnet til dyrkning, længere mod vest er græsmyren mindre end 1 cm tyk, og det er især her, bureisningen har fundet sted (se senere). Underlaget er sand og grus, sine steder lerblandet (⁶). Det er næsten udelukkende moserne og de marine strækninger, der er anvendt til kulturjord. Den varme jordbund i de sandede aflejringer er bedst egnet, da varmen er minimumsfaktoren for Nordnorges landbrug.

Medens reliefforholdene for Norge som helhed er et handicap for landbruget, har man i Nordnorge stadig sådanne store, udyrkede, ret flade strækninger; »hvis Nordnorge havde Sydnorges klima, ville det være et rigt landbrugsland« (¹⁴).

»Lofotmuren« beskytter i nogen grad området mod arktikfrontens storme, men vindens lokale styrke øges, hvor luften presses sammen af terrænformerne, således nord for Markvandet (den store sø lidt SO for midten af fig. 1), hvor flere huse i 1953 blæste om, og de nyopførte er tøjret med barduner. Det almindelige »monsunskifte« mellem pålandsvind om sommeren og fralandsvind om vinteren er mindre udpræget her, fordi området ligger i læ af Svartisen.

Januarisotermene (¹³) løber næsten parallelt med kysten og angiver her 0° ved havet, lidt lavere temperatur længere inde i landet; antallet af frostdage varierer mellem 100 og 125 (¹³). Der ligger ofte sne helt ud til kysten periodevis i tiden fra december til maj eller længere; flere måneder af denne periode er dog som regel snefri.

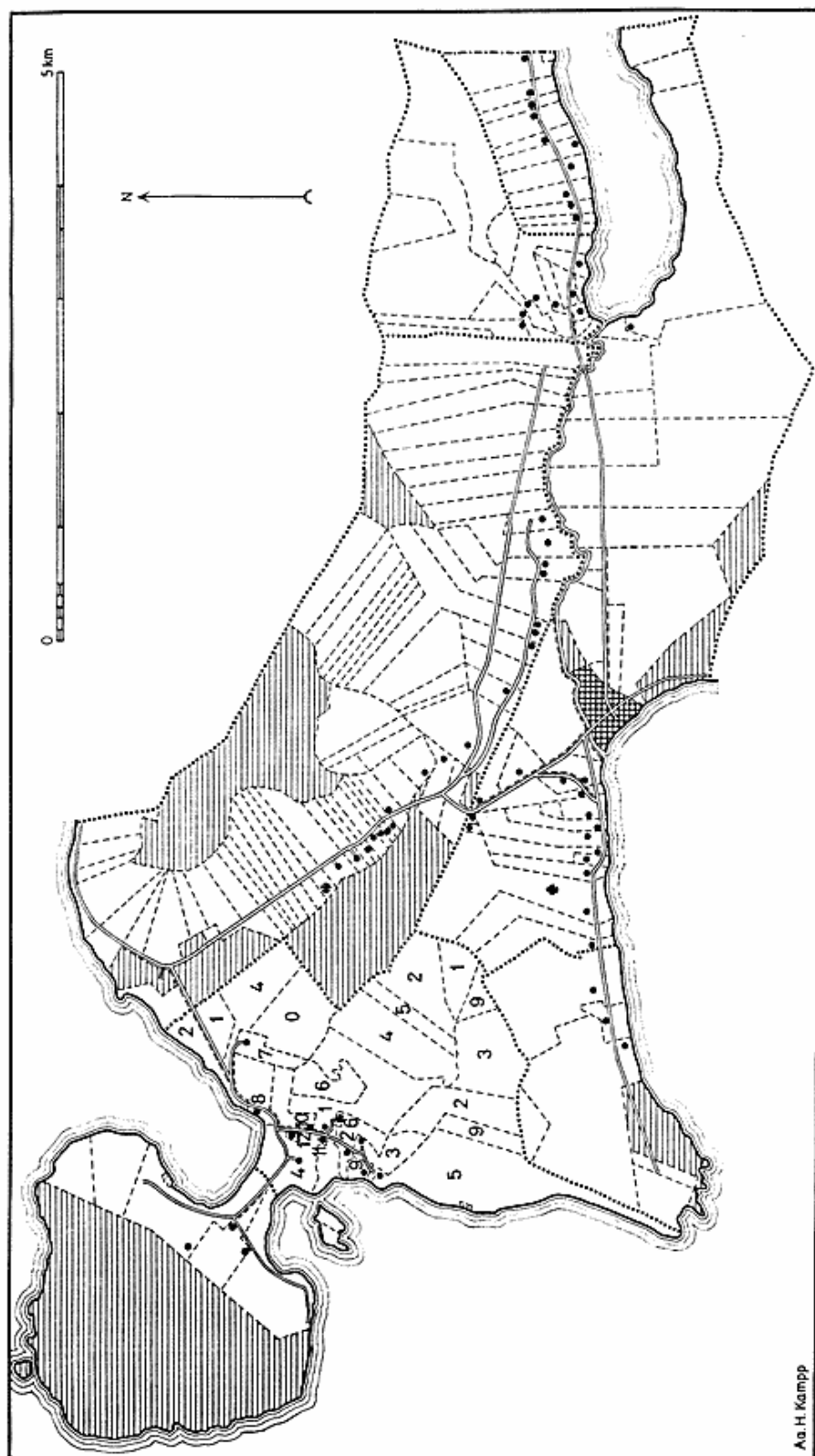

Fig. 3. De sorte cirkler angiver gårde og huse med dyrket jord eller husdyr 1953, de stiplede linier ejerskel. Lodderne i Øysund-Øra er nummererede som i tabel 6. Den med 0 betegnede parcel tilhører en udenbys ejer. Matrikelkort eksisterer ikke for ind-

marken i Mo-Reipå-Høgset, hvis 14 brug derfor er udeladt og området dobbelt skraveret. For Øysund-Øra er grænserne opmålt ved afskridning og korrigeret efter luftfoto. Skraverede lodder er fælles for to eller flere ejere.

Fig. 3. Main roads, farmhouses and farm areas (infield and outfield). The numbers correspond to the numbers in the first

column on table 6 p. 117. Ruled areas: allotments common to two or more owners.

Også juliisotermene går parallelt med kysten, 12° ved havet, lidt varmere inde i landet (¹³). Den vigtigste klimafaktor for landbruget er sommerens temperatur og varighed. Sommeren er kort, men intens. Længden af vækstperioden og den varmesum, der er til rådighed for planterne gennem denne periode, er langt vigtigere end middeltemperaturen for varmeste måned. For Bodø, hvis klima ligner det nordlige Meløy herreds meget, ligger middeltemperaturen for maj på 6.2° og for september på 8.8° , varmesummen for maj-september er 1532. Det er klart, at dagens længde, indtil 24 timer, giver større varmesum, udregnet efter døgnets middeltemperatur, end kortere dage med samme middeltemperatur.

Hvor stor en rolle lysfaktoren spiller her, foreligger der ingen undersøgelser over, ligesom der heller ikke foreligger målinger over solskinstimernes antal i Norge, men lysfaktoren synes, bl. a. efter undersøgelser under solformørkelsen 30/6 1954, at påvirke planternes mulighed for vandoptagelse, og dyrkning af »kortdagsplanter« er naturligvis udelukket.

Nedbøren maj-september er i Bodø 377 mm (gennemsnit 1901—30 incl.) (⁹), men må antages at ligge noget højere i det her behandlede område på grund af de høje fjelde, antagelig over 400; årsnedbøren kan anslås til ca. 1100 mm. Men da den mindste sommernedbør falder i de vigtigste landbrugsområder i de sandede kyststrøg, bliver disse ikke sjældent for tørre til at yde fuldt udbytte (1951, 1953). Jorden er bekvem til pløjning gennemsnitlig omkring maj, nogle dage tidligere langs kysten, 1—2 uger senere inde i Marken.

Vejret varierer her fra år til år mere end de fleste andre steder; i 1940 var der således kun 5 solskinsdage i de 4 vækstmåner, i 1950 var der derimod en næsten ubrudt række af solskinsdage (til dels også -nætter) i 4 måneder fra sidst i maj til sidst i september.

Den korte udviklingstid siden sidste nedisning har endnu ikke tilladt granen at indvandre, men der har været gjort forsøg med plantning, og især har forsøgene med Sitkagran været kronet med held, da denne er mere hårdfør og hurtigvoksende end Rødgran; samtidig kræver den mere fugtighed. Sitkagran synes at besidde stor tilpasningsevne under vanskelige forhold. I sit hjemland Canada er den, ligesom de steder, hvor den er indført, en udpræget vestkystplante, der synes at tåle den stærke, fugtige og saltholdige vestenvind bedre end andre træer længere inde i landet, hvor Sitkagran under mere tørre forhold angribes af sygdomme. Også i kystområdet giver den, samtidig med muligheden for en væsentlig produktionsforøgelse, den samme risiko for at ødelægges som andre planter,

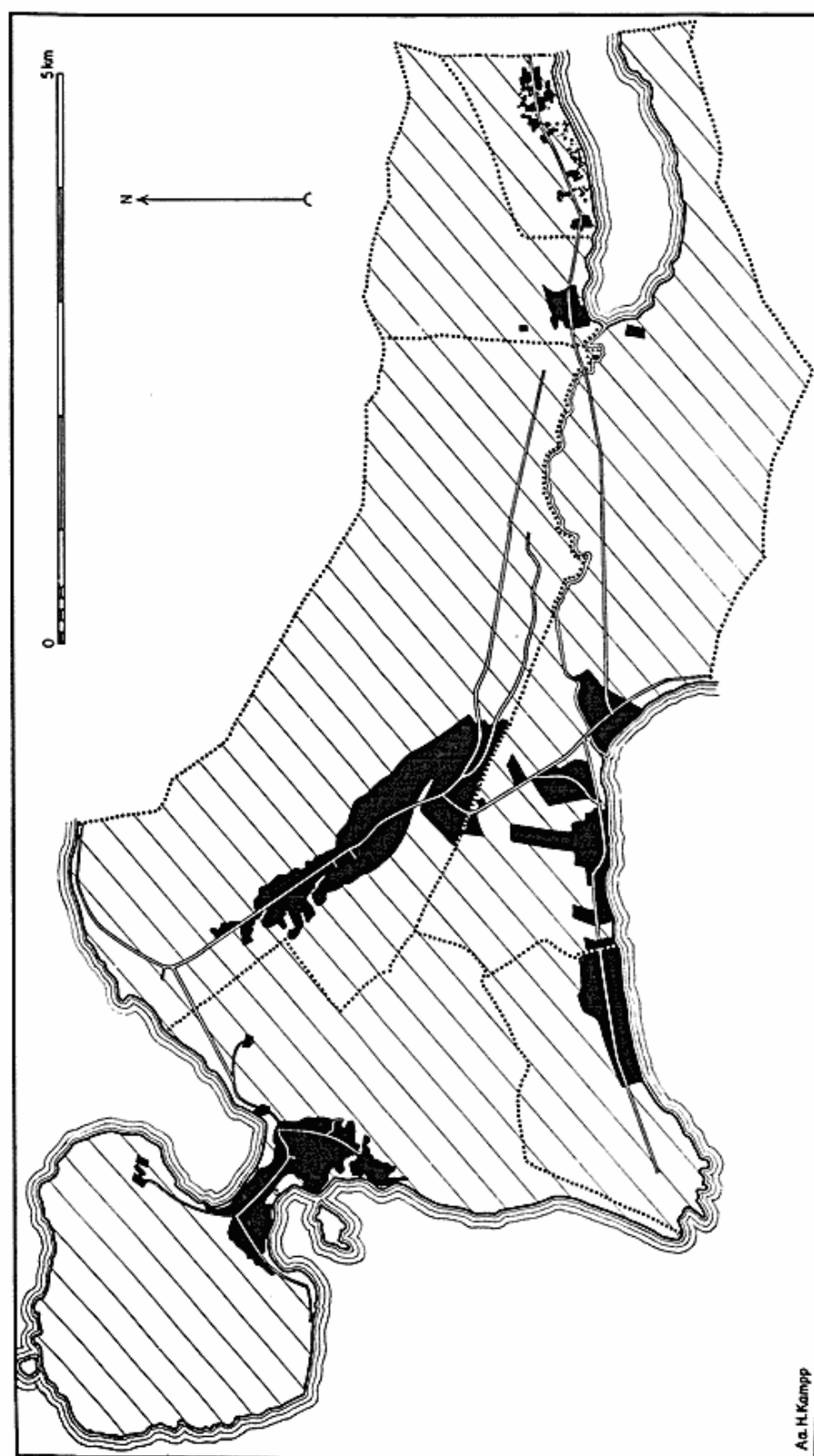

Fig. 4. Sort: dyrket areal. Desuden er angivet veje, søer, vandløb og skel mellem „matrikelgårde“ 1953.

Fig. 4. Black: tilled area.

der dyrkes uden for deres naturlige område. Gran kan her kun vokse i indtil 100 m's højde. Birk danner høje krat, der kun yder lidt brændsel og endnu mindre gavntømmer.

I 1924 opdagede man i Scorebysund, at *Empetrum hermafroditum* har dobbelt så stort kromosomtall som *E. nigrum*, men iøvrigt er så nær beslægtet med denne, at der næppe er grund til at tvivle om, at den ene nedstammer fra den anden ⁽¹⁾. *E. h.* er i stand til at vokse langt nordligere end *E. n.* og udvikler mange flere frugter end denne. Desværre synes det langt fra at være reglen, at disse egenskaber udvikles hos kunstigt fremkaldte polyploide stammer af kulturplanter, således at dyrkningsgrænser ikke ad denne vej generelt synes at kunne presses nordpå. Hele spørgsmålet om subarktiske kulturplanter burde sikkert tages op på internordisk basis; der skulle ikke være noget i vejen for at opformere f. eks. vinterfaste, nordnorske eller grønlandske græsser på sydnorsk eller dansk forsøgsstation og samtidig udvælge og rendyrke de mest ydedygtige sorter.

Også på andre felter ville et internationalt samarbejde til fremme af subarktisk landbrug være muligt. Behovet på Færøerne og Grønland er sikkert for lille til at bære en landbrugsskole, men der burde skabes muligheder for, at unge landmænd derfra kunne frekventere landbrugsskolen i Bodin og havebrugsskolen i Kvæfjord.

Fig. 3 viser samme del af Meløy herred som fig. 1, bortset fra den til Marken hørende udmark, der i 1953 var fællesbeite og endnu ikke udskiftet, således at der ikke eksisterer noget udskiftningskort. Den vil dog antagelig snart blive udskiftet, idet dette ifølge lov skal finde sted, når en enkelt mand forlanger det, hvilket forlængst er sket.

De sorte cirkler viser større eller mindre landejendomme, de punkterede linier grænserne mellem de forskellige ejendomme, idet der ikke er trukket linier mellem ind- og udmark. Ved sammenligning med fig. 1 ses det, at fjeldområderne mange steder er delt mellem de enkelte bønder; kun enkelte steder er de fælleseje for flere.

De sorte områder på fig. 4 viser de dyrkede indmarksarealer i området; mod øst er mange af disse meget små. De hvide arealer er nøgent fjeld, mose, skov, skogsbeite eller skogsli, der ikke sjældent er fælles græsgang for flere brug. Ved sammenligning med fig. 3 ses »bureisning« på mosen i den sydlige del af Dalen (D på fig. 1); bygningerne var taget i brug, og der holdtes en ko, men jorden var ikke dyrket.

Meløy herred kan landbrugsgeografisk tildels stå som repræsen-

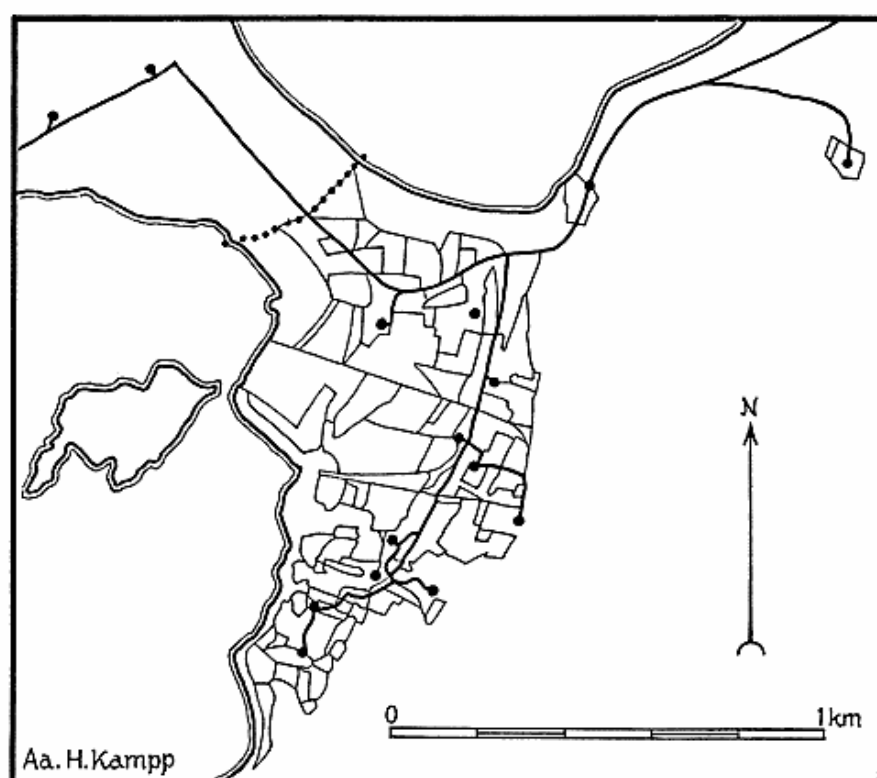

Fig. 5. De dyrkede arealer på indmarken i Øysund-Øra (B.) indtegnet med tynde streger. Fede linier markerer veje, der forbinder gårdene, angivet ved sorte cirkler.

Fig. 5. The tilled areas in Øysund-Øra (B.).

tativ for Nordnorge såvel i henseende til antallet af malkekøer pr. ha dyrket jord og pr. 100 indbyggere i landdistrikterne som til arealets benyttelse (se tabel 1). Desuden ligger det kornavlsmæssigt »centralt« i Nordnorge med 293 ha byg nord for og 322 ha byg syd for herredet.

Hvad husdyrene angår, var der kun ringe interesse for avlsarbejdet; på dyrskuet i Reipå i juli 1953 udstilledes kun 25 køer, 11 heste og 1 hold svin, og tilskuernes antal var under 100.

Der har aldrig været sætere i Nordland. Ganske vist udnyttedes kambro-siluriske fjelde sydligere til sæterdrift, men i Nordnorge er dels forvittringsprocesserne langsommere, dels er fjeldene gennemgående for stejle, og de klimatiske forudsætninger for denne driftsform mangler.

Af Meløy mejeris 307 leverandører i 1952 havde kun 58 reguleret køernes kælving således, at de kunne levere mælk alle årets måneder. På grund af transportvanskeligheder leverer nogle bønder kun fløden, og mange leverer kun hveranden dag.

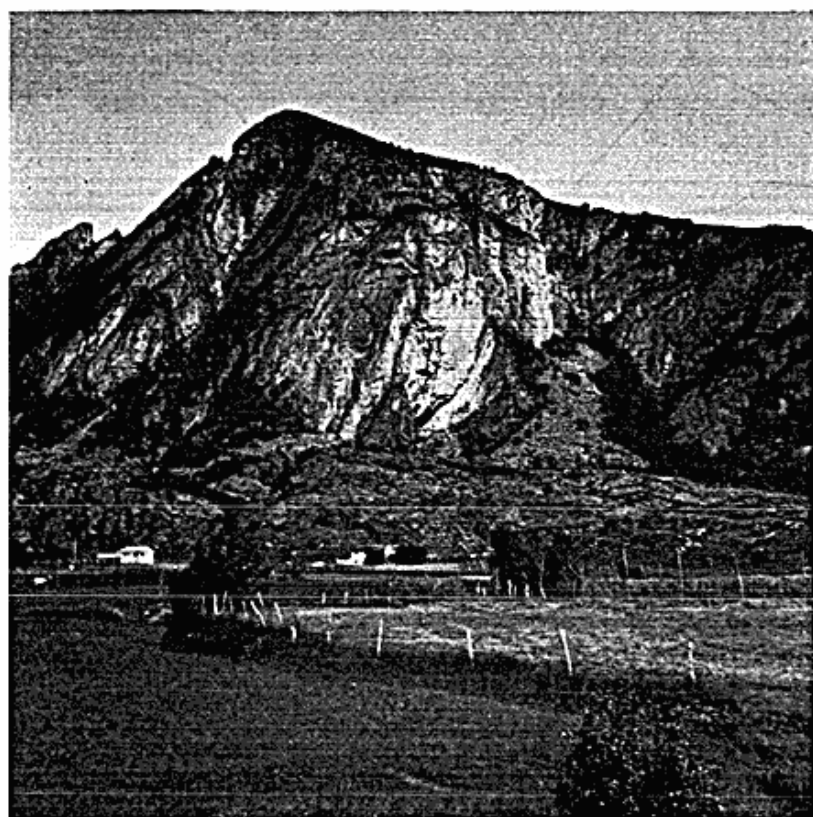

Fig. 6. Gård nr. 1 i Øysund-Øra (B.). (Aa. H. K. 53.)

Fig. 6. Everywhere the mountains rise very steeply a short distance from the shore.

Mælketransporten foregår med to biler (der samtidig er rutebiler) og en båd for leverandørernes regning og risiko; leverandørerne betalte i 1952: 2 øre, 1960: 3 øre pr. liter for transporten; resten dækkedes af staten.

1951 blev der leveret fem gange så megen mælk i juli som i december, men i 1952 kun dobbelt så meget, og der var derfor ikke i 1952 brug for suppleringsmælk hverken i november eller december. Man stimulerede nemlig produktionen af vintermælk ved at betale 10 øre mere pr. liter og fik derved flere bønder til at regulere køernes kælvningstid. Variationerne i årets måneder 1960 fremgår af fig. 8.

Alt salg af mælk, selv til naboer, foregår over mejeriet. Prisen var i 1953: 42 øre pr. liter, idet producenten fik et tilskud på 11 øre, således at man teoretisk kunne købe mælk på mejeriet for 42 øre og sælge den igen på samme mejeri for 53 øre. 1960 fik leverandørerne 67.15 øre + »driftsvanske«-tillæg fra staten på 9 øre for leverancer under 5 t og 5 øre for leverancer mellem 5 og 10 t. I salg til

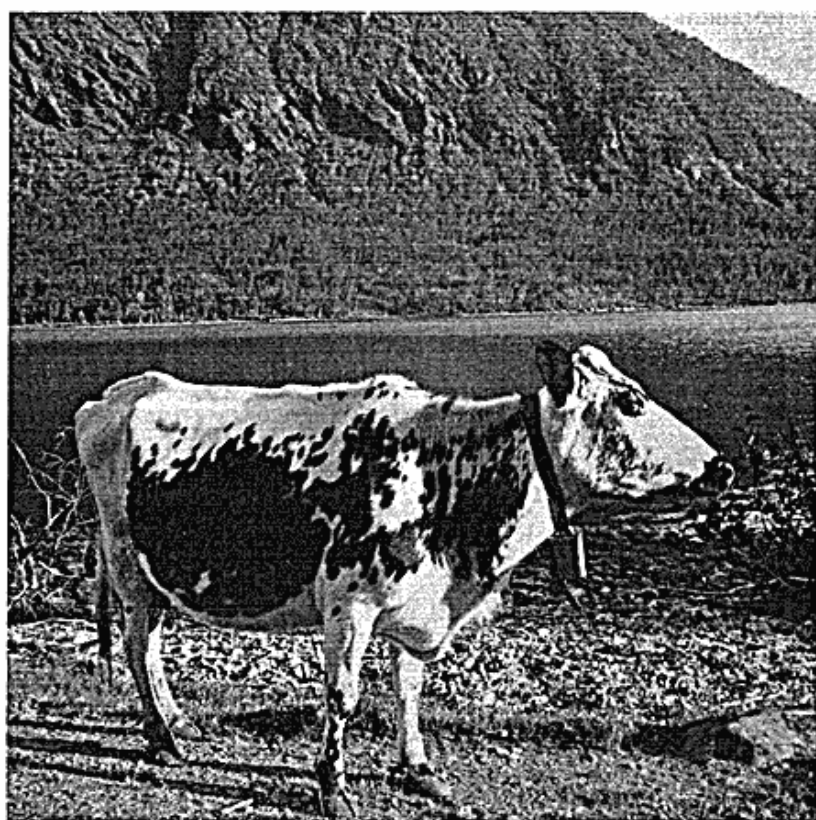

Fig. 7. Målelvsko foran Markvandet. (Aa. H. K. 53.)

Fig. 7. Målelvscow in the outfield of Marken.

forbruger kostede mælken i 1960: 62 øre pr. liter, fra 1/9 1961: 72 øre. Det nærmeste nabomejeri ligger i Bodø, ca. 100 km borte.

1949 var der omtrent 1 får pr. indbygger. Antallet var stigende trods de usikre afsætningsforhold og lave priser, men for 1960 opgives antallet ikke.

Hesteantallet var i 1949 omtrent 1 pr. 6 ha indmark, noget mindre end for Nordnorge som helhed, men dog stort og tyngende; mange heste blev aldrig brugt. 1959 var det da også dalet til 1 hest for hver 15 ha.

Gedeholdet var allerede i 1949 uden betydning. Når også svineholdet er så ubetydeligt, må det ses i sammenhæng med kartoffelarealets tilbagegang og iøvrigt med de samme faktorer, som gør svineholdet lille i alle nordlige lande: at for stor en del af foderet skal købes. Men det er et spørgsmål, om det ikke kunne betale sig i hvert fald for de nærmest mejeriet boende at afkøbe mejeriet den valle (mys), som ellers hældes i kloaken, evt. i noget inddampet til-

stand (laktose) til svinefoder. Der er mindre end 1 høne pr. indbygger, skønt interessen for hønseavl er stigende.

Landbrugets tekniske hjælpemidler er i stærk fremmarch (tabel 5), men medens nogle anvender traktortrukne vogne til høtransport og hejser et helt læs ad gangen op i laden (flere gårde i Dalen), måtte andre endnu i 1953 bære høet ind eller selv trække vognen (nr. 10 i Øysund, se fig. 3). En bonde i Torsvik behandlede jorden og transporterede afgrøderne i hus ved hjælp af en immobil elektromotor, gamle tandhjul og en skibskætting. Arealet, der ligger på stærkt skrånende terræn (hvilket er uhyre sjældent i kystdistriktet), pløjes kun i én retning, således at dyrkningsjordens naturlige nedadgående bevægelse stort set kompenseres af en opadgående.

Egentlige gartnerier findes ikke, men såvel frilands- som væksthushgartnerier findes langt nordligere (Harstad, Tromsø, Kirkenes). Mosejorden ville egne sig dårligt, da bakterieomsætningen under de forhåndenværende klimaforhold er for langsom. Langt bedre er det marine forlands varme sandjorder.

Der ligger her som i det øvrige Nordnorge i store træk kun en enkelt række gårde på de marine forlandsflader foran og mellem de stejle klipper (fig. 3). I de senere år er som nævnt nogle af baglandsmoserne kultiveret og bebygget, hvor de bedste dræningsmuligheder findes: i Dalen (fig. 1, D) f. eks. 8 bureisningsbruk 1935—39, i Sæterengen 5 bruk 1934—49 (den vestligste del af området E på fig. 1), i Fore (C) 10 bruk 1933—41, men ingen i Øysund-Øra (B) efter 1921.

I Øysund-Øra var der 1879 kun 2 gårde; indmarkens daværende størrelse fremgår af fig. 1. De 12 landbrug, der var i 1953 (fig. 3), havde tilsammen godt 500 ha udmark (tabel 6), hvoraf 235 ha dårlig skov (kun en halv snes ha produktiv) og 265 ha beite og skrapmark. (Brug nr. 1, 4 og 8 er usædvanlig store efter nordnorske forhold). Der var ialt ca. 80 ha indmark, hvoraf 65 ha dyrket, 90% med græs og 8% med kartofler. Den eneste græsplante, der blev sået, var Timoté; almindeligst var en finsk sort. Der findes dog nu en nordnorsk type, som er mere konstant, men den er endnu ikke formeret tilstrækkeligt til salg. Efter 3 års forløb er timotéindholdet synligt aftaget til fordel for vilde græsarter, og efter 10 år er det så godt som forsvundet. Den almindelige udsædmængde er 30—50 kg pr. ha; der tages ét slet og gennemsnitsudbyttet af hø er ca. 60 hkg pr. ha, varierende bl. a. med den tilførte kunstgødningsmængde fra omkring 100 til 25 (gård nr. 10, hvor man klager over, at jorden er for tør). Høbjergningstiden kan strække sig fra den 26/6 til den 30/7, endog på samme brug (nr. 5, på grund af manglende arbejdskraft).

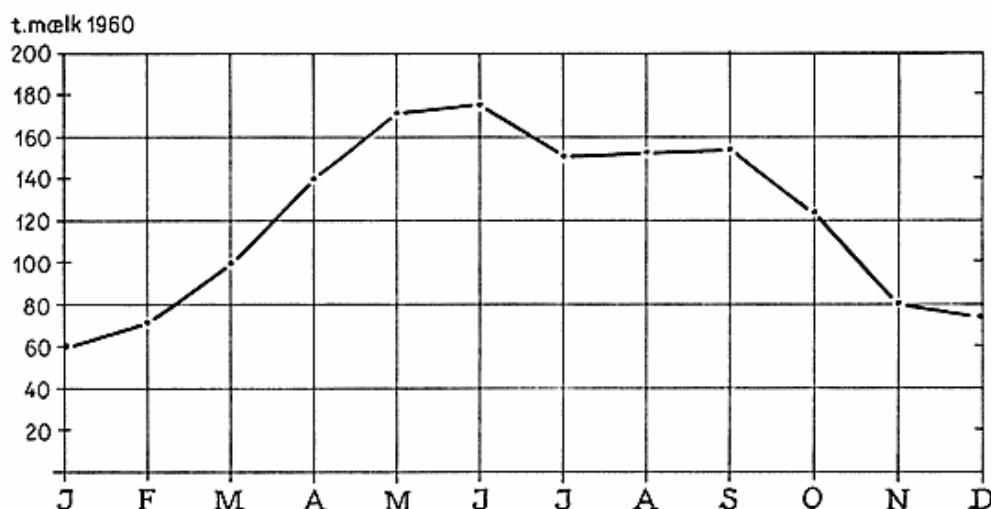

Fig. 8. Variationer i leveret mælkemængde til Meløy mejeri i januar-december 1960.

Fig. 8. Variations in the amount of milk delivered to Meløy dairy, January-December 1960.

Der dyrkes ialt 5—6 ha med kartofler; de dyrkes i reglen ikke på samme jordstykke hvert år; al landbrugsjorden er velegnet kartoffeljord, men om noget systematisk sædskifte er der ikke tale. I de brug, hvor man dyrker byg eller havre (1, 2, 4 og 5) tager det sig i reglen således ud: 1) korn, 2) kartofler, 3, 4, 5 . . . græs. Der sættes (midt i maj) 20—25 hkg kartofler pr. ha, afhængigt af knoldstørrelsen. Man bruger helst store knolde for hurtigt at få planterne store. Gennemsnitshøsten er lidt over 200 hkg pr. ha og ligger således noget over Nordland som helhed (140 hkg pr. ha⁽¹¹⁾). Til kartoffelmarker anvendes i almindelighed kunstgødning, undertiden kun staldgødning (nr. 5). Der kommer yderst sjældent frost til kartoflerne, som tages op sidst i september. Nattemperaturen synes at være den vigtigste enkeltfaktor for kartoflers trivsel, idet de kun synes at kunne sætte knolde, når denne overstiger 12°⁽¹⁷⁾, et forhold, der må medvirke til forklaringen på, at de kan vokse i midnatssolens land.

Seksradet byg sås sidst i maj og høstes først i august; den kan altid nå at modne her. Udsædmængden er gennemsnitlig 2 hkg pr. ha og udbyttet omkring 30—40 hkg. Flere bønder dyrker ikke byg og begrundet det med, at den sandede jord hurtigt bliver for tør.

Havre bruges i reglen som grønfoder, og hvor det dyrkes til modenhed (nr. 4), angives det kun at yde 4 hkg pr. ha. Der synes således at være for tørt til havre.

Der holdtes i 1953 41 malkekøer. Kun brug nr. 5 og 6 havde kulturbeite (resp. 2 og ½ ha), således at køerne må græsse næsten ude-

lukkende på dyrket græs, hvilket sædvanligvis ikke er tilfældet. Dertil kommer 15 kvier, tyre og kalve. Køerne gav tilsammen 58.378 kg mælk i 1953, 1.524 kg i gennemsnit pr. ko mod 3.976 kg med 4.21 % fedt i gennemsnit for danske køer 1952/53. 1960 gav de 68 malkekøer 137.400 kg mælk eller 2.020 kg i gennemsnit mod 3.737 for Danmark. I 1953 havde ingen af gårdene malkemaskine, i 1960 havde 4 gårde det. Køerne står på stald fra oktober til maj.

6 brugere havde høns, tilsammen 135. Ingen af dem havde over 50. Alle æggene blev solgt. Der var 19 får med 28 lam; nr. 1 havde 2 heste + traktor; også nr. 4 havde traktor. Nr. 1 og 4 havde hver en silo samt en selvbinder i fællesskab med en mand i Dalen.

Der er altså som overalt i Nordnorge langt mere dyrkelig jord, end man har været interesseret i at dyrke, fordi landbruget på de fleste gårde kun har været et bierhverv til fiskeriet. Landbruget, først og fremmest pasningen af husdyrene, er således i stor udstrækning overladt til kvinderne. Ejere af nr. 5 og 7 samt voksne sønner fra nr. 1 og 7 tager stadig på Lofot-fiskeri, ejeren af nr. 2 har gjort det indtil fornylig, før fiskeriets mekanisering endnu flere. Nye industrier er i de senere år vokset frem, og den dermed stærkt voksende befolkning udgør naturligvis et vigtigt marked for landbrugsvarer. Af Meløy herreds 7613 indbyggere boede i 1960 over 2000 omkring vandkraftværket Fykanåga og Norsk Hydro inderst i Glomfjorden. Desuden havde mange bønder fast arbejde på disse virksomheder, f. eks. ejerne af gårdene nr. 3 og 6, der har ca. 30 km til deres arbejdsplads. »Fiskagn«, et fryseri for en række af havets produkter, beskæftiger direkte ca. 70 til stadighed og det dobbelte antal i sæsonen (deriblandt 2 mand fra gård nr. 4). Dertil kommer mejeriet i Ørnes, der direkte beskæftiger 10 mand, inklusive kontor- og butikspersonale, samt mælkeruternes chauffører. Denne udvikling af landbrugets hjemmemarked har således samtidig lagt beslag på en omtrent lige så stor procentdel af landbrugets arbejdskraft som den, der før var beskæftiget i kystfiskeriet, de fleste steder i Nordnorge endog en større andel end før, således at landbrugets udvikling gennem udstykning af gårdene til industriarbejder- og fiskerboliger er bremset endnu mere i andre nordnorske egne end i den undersøgte, nordlige del af Meløy herred.

Sammenligning med Færøerne og Hebriderne.

Meløy herreds sandede, marine aflejringer »drikker« fugtigheden så hurtigt, at kunstvanding ofte ville være ønskelig for at opnå optimalt udbytte af kulturafrøderne; landbrugsjorden på Færøerne og

de britiske Atlanterhavssøer, der ligger på skrånende bjergsider, er derimod vandlidende.

Middeltemperaturen for hele året er omtrent ens på de tre steder, men Nordnorge er mere kontinentalpræget end de andre områder; sommeren er kortere, men mere intens. Også lysfaktoren virker om sommeren med størst intensitet i Nordnorge.

På Færøerne er $3\frac{1}{2}\%$ opdyrket, og det vil næppe være muligt at komme over 4% ; mulighederne er således omtrent udtømte. Men i Nordnorge er kun 1% opdyrket, medens yderligere 2.4% kunne opdyrkes (dog er begrebet dyrket jord ikke éntydigt). På Færøerne er der $\frac{1}{8}$ ha dyrket jord pr. indbygger, i Meløy herred $\frac{1}{5}$, altså omtrent samme størrelsesorden, men sidstnævnte sted er der som nævnt betydelige udvidelsesmuligheder.

På Færøerne er landbrugsjorden på grund af arvereglerne stærkt opdelt, hvilket i forbindelse med terrænforholdene vanskeliggør rationel anvendelse af arbejdsbesparende maskiner. Anvendelsen af sådanne hæmmes både på Færøerne og i Meløy herred af brugsstørrelsen. Ved rationalisering af maskindriften kunne der sikkert opnås fordele begge steder; medens nogle nordnorske brug er overmekaniserede, som det kan ses af ovenstående eksempler, er de færøske gennemgående undermekaniserede. Men Færøernes landbrug er mere påvirket af moderne teknik end Hebridernes, hvor 2.6% er opdyrket, og hvor f. eks. den primitive høbjergningsteknik har et stort spild af den knappe afgrøde til følge.

Der er rigeligt med græsning til fårene i Nordnorge, hvor fåreantallet er mindre pr. arealenhed og pr. mand end på Færøerne. Græsmarksteknikken er noget forskellig i de to områder; der er kulturgræsgange i den færøske hauge, men de gødes i modsætning til de norske ikke systematisk. Ved gødningstilførsel øges græsudbyttet gennem en forlænget vækstperiode.

Køerne (fig. 7) giver for hele Meløy herred gennemsnitlig 2.000—2.500 kg mælk årlig⁽¹¹⁾, på Færøerne giver de gennemsnitlig 1.500—1.600 kg om året⁽⁵⁾, men dér er det andre (mindre) racer, så direkte sammenligning vil være misvisende. Også fårene er af en større race i Nordnorge, hvor de gennemsnitlig får $1\frac{1}{2}$ lam pr. moderfår, medens den mindre race på Færøerne får $\frac{1}{2}$. Artificiel insemination af får og køer ville i begge områder spare føde til talrige handyr og samtidig forbedre racerne.

Kartoflerne giver omtrent ensartet udbytte i de to områder.

Moderne bekvemmeligheder er i større udstrækning blevet indført hos landbefolkningen i Meløy herred end på de nævnte øer, bl. a.

takket være elektrificeringen, selv om enkelte områder endnu ikke har fået strøm på grund af de store omkostninger ved det lange ledningsnet. Takket være SEV-værket er Færøernes elektrificering nu også i fremmarch.

På Færøerne, hvor fiskeriet lægger beslag på en væsentlig del af den mandlige arbejdskraft, er landbrugsarbejdet ligesom i Meløy herred i udstrakt grad overladt til kvinderne.

Fiskerimulighederne i Nordnorge har givet anledning til den stærkt spredte bebyggelse, som igen er kommet landbruget til gode, idet man herved har haft muligheder for at udnytte større områder. På Færøerne er det derimod først og fremmest den sparsomme landbrugsjord, der har givet anledning til den spredte bebyggelse.

Færøernes og Nordnorges erhvervsudvikling er blevet fulgt med interesse og støtte fra regeringsside, medens dette i langt ringere grad har været tilfældet for de britiske Atlanterhavssøers vedkommende, hvor såvel befolkningstallet som landbrugsarealerne og fiskeriet er gået tilbage. På Færøerne er befolkningstallet gået frem på grund af fiskeriets opsving, i Meløy herred skyldes befolkningsfremgangen dels forskellige støtteforanstaltninger til landbrugets og fiskeriets drift, dels anlæggelsen af industrivirksomheder. Herved er som nævnt dels skabt et øget marked for landbrugsvarer, dels berøvet landbruget en del af dets arbejdskraft. Dette ville til dels kunne opvejes ved mekanisering af større landejendomme, end der findes i området i dag.

Tabel 1.

Sammenligning mellem Meløy herred og Nordnorge som helhed.

Antal malkekøer	Nord- norge	Meløy herred	% indmark	Nord- norge	Meløy herred
pr. ha dyrket jord.....	1,2	1,4	græs	87,7	85,7
pr. 100 indb. i landdistr.	27,6	26,6	kartofler	6,8	6,6
			korn	0,3	0,6
			grønfoder	4,0	4,4

Efter oplysninger fra Statistisk Centralbyrå, 2. kontor, efter jordbrugsstillingen 1949.

Tabel 2. Areal, befolkning og husdyr 1949 og 1959.

Meløy herred	1949	1959	Meløy herred	1949	1959
Indbyggere	6238	7613	Arealer egnet til		
Størrelse	82000 ha	—	bureisning*...	—	911 ha
Heraf produktiv			Antal hornkvæg.	2727	2189
skov.....	4665 ha	—	Malkekøer	1658	1171
Indmark.....	1864 ha	1863 ha	Får.....	4754	?
Dyrket indmark .	1150 ha	1323 ha	Heste.....	267	152
Antal brug.....	810	957	Geder	52	?
Gnsntl. brugsstør.	1,42 ha	1,38 ha	Svin.....	99	50
Udyrket, dyrkelig					
v. de enkl. brug*	2228 ha	1811 ha			

På grundlag af oplysninger fra Statistisk Centralbyrå, 2. kontor, efter „jordbrugs-
tellingen“ 1949 og 1959 og „folketellingen“ 1950 og 1960.

Tabel 3. Brugsstørrelser.

Meløy herred	1949	1959	Meløy herred	1949	1959
0 —0,2 ha	34	209	4—5 ha	78	71
0,2—0,5 ha	144	109	5—7,5 ha	63	56
0,5—1 ha	120	112	7,5—10 ha	16	20
1—2 ha	187	212	> 10 ha	19	14
2—4 ha	149	154			

Samme kilde som til tabel 2.

Tabel 4.

Meløy herred	Nyopdyrking	Bureisningsbrug 1921—1954***			
1939—1949	119 ha	Antal...	76	—	—
1949—1950	164 ha**	ha	1113,7	deraf dyrket	11,4
				dyrkbart	460

Tabel 5. Tekniske hjælpemidler.

Meløy herred	1949	1959	Meløy herred	1949	1959
Traktorer	21	96†	Jordfræsere	1	7
Elektromotorer	19	25	Radsåmaskiner	2	2
Alm. plove	187	210	Kartoffelsættere	1	16
Plove til traktorer	10	74	Selvbindere	2†††	5
Hestslåmaskiner	182	120	Kartoffeloptagere	11	41
Slåmask. til traktorer..	0	74	Malkemaskiner	0	18
Kunstgødningsspredere	1††	17			

På grundlag af oplysninger fra Nordlands Landbruksselskab.

* Tallene fra arealer, der hører til allerede eksisterende brug er fra „jordbrukstillingen“, tallene for større, sammenhængende felter fra „landbruksdepartementet“. Da disse tal er indhentet på forskellig tid og på forskellig måde, kan man ikke se bort fra muligheden af, at samme areal i nogen grad kan være medregnet i begge tal. Desuden kan det bero på skøn, om et bestemt areal anses for egnet til dyrkning.

** 156 ha „fulldyrket“ + 8 ha „overflatedyrket“.

*** Ingen „bureisningsbrug“ oprettet efter 1954.

† Heraf 14 tohjulsstraktorer.

†† På gård nr. 4 i Øysund.

††† Heraf tilhørte en gårdene nr. 1 + 4 i Øysund + en gård i Dalen.

Tabel 6. Statistik fra Øysund-Øra 1953.

Nummer på fig. 3	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Udmark i ha.....	77	80	47	84	135	16	8	24	18	13	—	—
Deraf skov.....	35	30	25	36	60	9	3	18	10	7	—	—
Beite og skrapmark.....	42	50	22	48	75	7	3	4	8	5	—	—
Indmark.....	18,3	6	3	23,4	4	0,5	1,7	20,5	1,1	1,8	—	0,3
Dyrket indmark.....	16,0	5,7	2	14,5	2,4	—	1,7	20,5	—	1,8	—	—
Med græs.....	14,4	5,3	1,8	12,5	2	—	1,6	18,5	—	1,6	—	—
Med kartofler.....	0,6	0,2	0,2	1,5	0,25	—	0,1	2	0,3	0,16	—	—
Med byg.....	0,5	—	—	—	0,1	—	—	—	—	—	—	—
Med havre.....	0,5	0,2	—	0,5	—	—	—	—	—	—	—	—
Antal malkekøer.....	11	4	3	8	5	1	2	3	1	3	—	—
Nummer på fig. 3.....	1	2	3	4	5	6						
Mælkemængde pr. år....	10750	8552	4401	11462	6742	?						
Nummer på fig. 3.....	7	8	9	10	11	11						
Mælkemængde pr. år....	1882	4592	1246	6221	—	—						
Nummer på fig. 3	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Tyre, kalve og kvier.....	5	4	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—
Høns.....	50	8	11	50	11	—	—	—	—	5	—	—
Får.....	?	3	6	—	9	—	—	—	—	1	—	—
Lam.....	2	5	8	—	15	—	—	—	—	—	—	—
Heste.....	2	1	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—
Voksne mænd.....	2	1	1	3	1	1	2	1	—	1	?	?
Voksne kvinder.....	3	2	1	2	2	1	2	1	—	2	?	?
Børn.....	3	1	2	2	—	1	—	—	—	—	?	—

Tallene vedrørende udmarken er fremgået ved planimetrering af jordskifte kortene, mælkeproduktionen er oplyst af mejeribestyrer O. Flakne, Ørnes. De øvrige tal er opgivet af ejerne personligt: 1. Martin Petersen Øra (Johan Silvik). 2. Anna Edvardsen (Ingvar Kristiansen). 3. Rolv Albertsen. 4. Arild Amundsen. 5. Hans Øisund. 6. Hans Kristiansen. 7. Jonas Olsen. 8. Diderik Kristiansen. 9. Kristian Elvegård. 10. Erling Kristiansen. 11. ?. 12. ?.

Tabel 7.

Meløy mejeri	1952	1960	Meløy mejeri	1952	1960
Leverandører....	307	364	Flødens fedt %.	27,5 %	34,9 %
Deraf andelsh....	275	320	Fløde omregnet		
Andele*	651	680	til mælk.....	70,3 t	4,4 t
Antal malkekøer			Solgt til konsum	61 %	41 %
hos andelsh....	700	1000	Anvendt til smør-		
Hos ikke-andels-			og osteprodukt.	37 %	37 %
havere	200	88	Retur.....	24 %	20 %
Leveret mælke-			Smørproduktion	5,5 t	27,6 t
mængde med			Osteproduktion		
3,8 % fedt** ...	644,7 t	1457,3 t	(Gouda)	20,4 t	21,1 t***
+ fløde	7,7 t	0,5 t			

På grundlag af oplysninger fra mejeristyrer O. Flakne, Ørnes.

* En andel = koantal ÷ 1. Andelshavere får 1 øre mere pr. liter mælk end andre.

** Indvejnings- og fedtkontrollen foregår på mejeriet.

*** Stigningen er så ringe på grund af produktionsregulering.

LITTERATUR

1. Hagerup, O. (1935). Revling. »Grønland«.
2. Kampp, Aa. H. (1938). Landbrug på Færøerne. Geografisk Tidsskrift.
3. Kampp, Aa. H. (1938). Om Hebriderne. Nogle befolknings- og erhvervsproblemer. Geografisk Tidsskrift.
4. Kampp, Aa. H. (1939). Nogle befolknings- og erhvervsproblemer vedrørende Hebriderne, sammenlignet med Færøerne. Naturens Verden.
5. Kampp, Aa. H. (1950). Færøerne, folk og erhverv. København.
6. Løddesøl, Aa., og Hovde, O. (1939). Myrene i Helgelands kystdistrikter. Medd. fra det norske Myrselskab.
7. Meløy mejeri (1952). Årsmelding.
8. Nordlands Landbrukselskab (1954). Medd. fra Nordlands Landbrukselskab.
9. Norsk Meteorologisk Institut (1949). Nedbøren i Norge 1895-1943. Oslo.
10. Rekstad, J. (1922). Norges hevning etter Istiden. NGU nr. 96.
11. Statistisk Centralbyrå, Jordbrukstillingen 1949 og 1959.
12. Statistisk Centralbyrå. Folketellingen 1950 og 1960.
13. Sømme, A. (1949). Jordbrukets Geografi i Norge. C. Atlas. Bergen.
14. Sømme, A. (1950). The Physical Background of Norwegian Agriculture. Geography.
15. Sømme, A. (1951). Om bruk af Jordskiftekart og fotogrammetriske kart. Norsk Geografisk Tidsskrift.
16. Sømme, A. (1954). Jordbrukets Geografi i Norge. A. Tekstbind. Bergen.
17. Wendt, F. W. (1954). Klimaets indvirkning på planter. Naturens Verden.

Tabel 7.

Meløy mejeri	1952	1960	Meløy mejeri	1952	1960
Leverandører....	307	364	Flødens fedt %.	27,5 %	34,9 %
Deraf andelsh....	275	320	Fløde omregnet		
Andele*	651	680	til mælk.....	70,3 t	4,4 t
Antal malkekøer			Solgt til konsum	61 %	41 %
hos andelsh....	700	1000	Anvendt til smør-		
Hos ikke-andels-			og osteprodukt.	37 %	37 %
havere	200	88	Retur.....	24 %	20 %
Leveret mælke-			Smørproduktion	5,5 t	27,6 t
mængde med			Osteproduktion		
3,8 % fedt** ...	644,7 t	1457,3 t	(Gouda)	20,4 t	21,1 t***
+ fløde	7,7 t	0,5 t			

På grundlag af oplysninger fra mejeristyrer O. Flakne, Ørnes.

* En andel = koantal ÷ 1. Andelshavere får 1 øre mere pr. liter mælk end andre.

** Indvejnings- og fedtkontrollen foregår på mejeriet.

*** Stigningen er så ringe på grund af produktionsregulering.

LITTERATUR

1. Hagerup, O. (1935). Revling. »Grønland«.
2. Kampp, Aa. H. (1938). Landbrug på Færøerne. Geografisk Tidsskrift.
3. Kampp, Aa. H. (1938). Om Hebriderne. Nogle befolknings- og erhvervsproblemer. Geografisk Tidsskrift.
4. Kampp, Aa. H. (1939). Nogle befolknings- og erhvervsproblemer vedrørende Hebriderne, sammenlignet med Færøerne. Naturens Verden.
5. Kampp, Aa. H. (1950). Færøerne, folk og erhverv. København.
6. Løddesøl, Aa., og Hovde, O. (1939). Myrene i Helgelands kystdistrikter. Medd. fra det norske Myrselskab.
7. Meløy mejeri (1952). Årsmelding.
8. Nordlands Landbrukselskab (1954). Medd. fra Nordlands Landbrukselskab.
9. Norsk Meteorologisk Institut (1949). Nedbøren i Norge 1895-1943. Oslo.
10. Rekstad, J. (1922). Norges hevning etter Istiden. NGU nr. 96.
11. Statistisk Centralbyrå, Jordbrukstillingen 1949 og 1959.
12. Statistisk Centralbyrå. Folketellingen 1950 og 1960.
13. Sømme, A. (1949). Jordbrukets Geografi i Norge. C. Atlas. Bergen.
14. Sømme, A. (1950). The Physical Background of Norwegian Agriculture. Geography.
15. Sømme, A. (1951). Om bruk af Jordskiftekart og fotogrammetriske kart. Norsk Geografisk Tidsskrift.
16. Sømme, A. (1954). Jordbrukets Geografi i Norge. A. Tekstbind. Bergen.
17. Wendt, F. W. (1954). Klimaets indvirkning på planter. Naturens Verden.